

HISTORIJAT OBNOVE BUVININIH VRATNICA NA SPLITSKOJ KATEDRALI GODINE 1908.

UDK: 726.6(497.583Split):692.81]7.025.3/.4

Primljeno: 28. IX. 2014.

Izvorni znanstveni rad

dr. sc. STANKO PIPLOVIĆ

Kaštelanska 2

21000 Split, HR

Buvinine vratnice jedno su od najznačajnijih ostvarenja umjetničkog rezbarstva u drvu srednjeg vijeka u Hrvatskoj. Posebnu pozornost počele su privlačiti koncem XIX. stoljeća. U ovom radu donose se novi podaci o njihovoj obnovi početkom XX. stoljeća, ponajprije na osnovi dokumentacije koja se danas čuva u Konzervatorskom odjelu u Splitu, a nije do sada u tu svrhu korištena. Time se bolje osvjetljavaju okolnosti i napori da se to djelo sačuva od daljnjeg propadanja.

Ključne riječi: drvorezbarstvo, Split, Buvina, restauracija, Švimberský

Glavni ulaz u splitsku katedralu, nekadašnji mauzolej cara Dioklecijana, zatvarale su vratnice od orahovine koje je početkom XIII. stoljeća izradio majstor Andrija Buvina u romaničkim oblicima.¹ Njihova izrada pada u vrijeme velikog uspona dalmatinske umjetnosti i vezana je za tadašnje temeljito unutrašnje preuređenje crkve. Stari je namještaj iz ranoga srednjeg vijeka uklonjen i zamijenjen novim.² Početak te radikalne preobrazbe treba tražiti u probijanju vrata na južnoj strani crkve i ugradbi njezina novog kamenog okvira u XII. - XIII. stoljeću.³ U romaničkim oblicima izrađena je nova propovjedaonica. Vjerojatno je u istočnoj niši postojao i glavni oltar iz tog doba ispred kojeg su postavljene nove korske klupe umjesto ranije kamene pregrade. Preuređeni su i bočni oltari.⁴ Počela je i gradnja zvonika, u čijem prizemlju su reljefi majstora Ota. Način izrade kasetiranih vratnica s

ukrasima ili prikazom svetih prizora u poljima poznat je i kod nekih drugih crkava iz raznih razdoblja u Europi, osobito u Italiji. Među vratnicama koje su najbliže splitskima su vratnice na romaničkim katedralama, sv. Marije u Pisi, sv. Pantaleona u Ravelli, u Monrealu iz XII. stoljeća i sv. Nikole u Traniju, bazilici San Zeno Mggiore u Veroni, s početka XIII. stoljeća, pa na opatiji sv. Klementa u Casauriji i katedrali u Parmi iz XII. stoljeća.⁵ Iz nešto kasnijeg vremena su, primjerice, brončana vrata svetišta u Loretu izrađena prvih godina XVII. stoljeća i vrata Krstionice u Firenci.⁶ S obzirom na vrlo slične koncepcije, trebalo bi istražiti veze Splita s njima. I sam Bulić je nastojao odrediti odnos ikonografije i kompozicije splitskih vratnica s vratnicama iz drugih zemalja. Stoga je pribavio dvije knjige o crkvi sv. Sabine u Rimu, od kojih se jedna izravno odnosi na njezin portal, a autor ga uspoređuje s Buvininim vratnicama. Objе se i danas čuvaju u Arheološkome muzeju u Splitu.⁷ Na dvokrilnim Buvininim vratnicama u reljefu su na 28 četvrtastih polja prikazani prizori iz života Isusova. Koncem XIX. stoljeća Frane Bulić navodi da ih je godine 1214. izradio kipar Andrija Guvina (Buvina) po naredbi nadbiskupa Bernarda. Vrlo su značajna, tako da ni izvan Dalmacije nema tako lijepih vratnica iz tog vremena. Bulić ih uspoređuje s vratnicama crkve sv. Marije na Kapitolu u Kölnu. Uspoređuje ih i s vratnicama Sv. Sabine u Rimu iz VI. stoljeća, koja ipak po njemu zaostaju za splitskim vratnicama.⁸ Među njima postoje neke formalne razlike u kompoziciji. Vratnice u Rimu zapravo su iz V. stoljeća, napravljene su od čempresova drva, izvorno također sa 28 uokvirenih reljefa različitih veličina. Na njima su prizori iz Staroga i Novog zavjeta ispremiješani.

S vremenom su Buvinine vratnice oštećene, osobito njihov donji dio. Godine 1881. dignute su sa svojeg mjesta i sklonjene u obližnju krstionicu sv. Ivana, nekadašnji hram Dioklecijanove palače, gdje su i dalje tijekom 26 godina dalje stradavala od vlage i slabog provjetranja. Razlog za to bili su veliki radovi na unutrašnjosti katedrale, koji su trajali punih pet godina, od 1880. do 1885. Pojedini istrošeni komadi rimskih dekoracija padali su s visine i ugrožavali vjernike koji su prisustvovali bogoslužjima. Stoga su pod upravom bečkog arhitekta Aloisa Hausera obnovljeni dotrajali kapiteli dvaju redova stupova postavljeni jedan iznad drugoga po obodu kružnog prostora i vijenci koje su nosili.⁹ Vratnice je za to vrijeme trebalo ukloniti s gradilišta. Nakon završenih radova i ponovnog stavljanja crkve u funkciju, vratnice nisu odmah vraćene na antički portal. Trebalo ih je prethodno restaurirati. Problem se

rješavao nekoliko godina, jer su nedostajala novčana sredstva, a bilo je i načelnih pitanja o mjestu i načinu njihove obnove. Frane Bulić bio je veliki zagovornik obnove vratnica, pa je već 30. rujna 1889. godine predložio Ministarstvu za bogoštovlje i nastavu u Beču njihov popravak. U početku se planiralo popraviti nekoliko reljefa s biblijskim temama, oštećenih od nepogoda i zuba vremena te učvrstiti sve ostale labave dijelove. Predlagala se potpuno nova izrada triju reljefa. Potom, trebalo je čitave vratnice očistiti i impregnirati kemijskim sredstvima. Bulić je predložio nacrt za novu *bussolu*, zaštitnu ogradu, kada vrata budu vraćena na izvorno mjesto, kako bi se spriječilo njihovo daljnje propadanje. Sve se trebalo obaviti u Splitu.

Nakon što se dulje vrijeme o tome raspravljalo, prevladalo je stajalište Središnjega povjerenstva za spomenike u Beču da promjene imaju biti što manje i da valja sačuvati što više izvornih dijelova. Prijedlog za obnovu vratnica Bulić je ponovio u kolovozu 1897. i prosincu 1898. U početku ga je prihvatilo Središnje povjerenstvo za spomenike i Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu. Nakon ispitivanja vlasti o načinu obnove vratnica zaključeno je da se obnova ograniči samo na pokretne dijelove i na njima izvrši impregnacija. Prevladalo je stajalište austrijskog povjesničara umjetnosti Aloisa Riegla o svođenju zaštite spomenika kulture na najnužniju mjeru, uz poštovanje mijena koje je na njima ostavilo vrijeme.¹⁰ Ministarstvo ja smatralo se da se taj posao ne može povjeriti umjetniku iz Splita, da bi ga morao izvesti stručnjak za drvo te da vratnice treba prevesti u Beč, u atelijer profesora Kaspara von Zumbuscha. Ispitavši uvjete i prilike u Splitu, konzervator je ponovno tražio da se radovi izvedu u Splitu ili na drugome mjestu. Ministarstvo je ustrajalo na svojoj prvotnoj odluci, jer u svakom drugom slučaju država ne može imati nadzor. Izbor Zumbuscha za taj složeni zahvat bio je vrlo dobar, jer je on bio stručnjak s velikom reputacijom. Zauzimao je visoke položaje u stručnim ustanovama. Bio je član Gospodске kuće, *professor emeritus* na Umjetničkoj akademiji u Beču, član i umjetnički savjetnik Austrijskog arheološkog instituta. Dana 4. travnja 1902. godine imenovan je članom Središnjeg povjerenstva za spomenike, a 28. ožujka 1907. ponovno je potvrđen na toj dužnosti.¹¹

Konzervator Bulić je u studenome 1902. godine upozorio vlasti na teškoće prijenosa vratnica, zbog težine od 1400 kg i dimenzija od 5,30 x 1,80 m. Biskupski ordinarijat u Splitu u početku je prihvaćao mišljenje konzervatora da se vratnice, ako se ne mogu urediti u Splitu, pošalju u Beč. Procijenjena vrijednost radova bila je 1400 kruna.

Središnje povjerenstvo za spomenike u Beču je 23. svibnja 1902. godine održalo 12. sjednicu drugog odjeljka za srednji vijek, koju je vodio predsjednik Joseph Alexander von Helferd. Poduprlo je namjeru da se vratnice poprave i odredilo da ih se u tu svrhu pošalje u Beč te da se prouči što bi se na njima trebalo urediti. O tome je na sjednici izvijestio ministarski savjetnik profesor Zumbusch.¹² Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu godine 1903. načelno se suglasilo da će snositi troškove popravka i naredilo da se vratnice prenesu u Beč. Određeno je da u prijevozu moraju biti zaštićene, tj. omotane i zatvorene u drveni sanduk. Trošak prijevoza trebao je namiriti Biskupski ordinarijat, a dio bi se platio i mjesnim sredstvima. Ministarstvo je odobrilo i nacrt za namještanje *bussole* od drva i stakla što ga je izradio Emil Förster. O tim odlukama obaviješteni su članovi Središnjega povjerenstva na 4. sjednici drugog odjeljka 6. veljače 1903., kojom je predsjedao Förster.¹³

Biskup je za radove obećao 200 kruna, a Crkvinarstvo još 100. Troškovi prijevoza nisu bili problem jer je Društvo za plovidbu na paru *Rismondo* ponudilo besplatnu uslugu iz Splita do Trsta i natrag. To je Društvo puno pridonijelo utemeljenju velikoga parobrodarskog društva *Dalmatia*, koje je od početka 1908. godine organiziralo plovidbu duž obale iz Trsta s tri tjedne pruge. Od njih je jedna pristajala u Splitu pa nije bilo većih poteškoća za prijevoz vratnica morem. Željezničko društvo *Meridionale (Südbahn)* ponudilo je isto u prijevozu od Beča do Splita.¹⁴ I tako je 1903. osiguran prijevoz u Beč, gdje bi vratnice bile nakratko izložene u Umjetničkoj palači prije i poslije restauracije. Kad je sve bilo gotovo, intervenirala je Općina Split, istaknuvši kako postoji opasnost da vratnice stradaju prilikom prijevoza. Mogućnost da vratnice izgore na nekoj usputnoj željezničkoj stanici uzbudila je Splitskane. I biskup Filip Nakić priklonio se toj bojazni. Naveo je kako i u Splitu postoji vrijedni rezbar, koji se u tom poslu specijalizirao kod glasovitog zavoda u Milanu, a i u Zadru je postojao sposoban umjetnik, koji je uspješno restaurirao krov tamošnje stolne crkve. Nakić je smatrao da bi takvo rješenje bilo poticaj domaćim stručnjacima.

Za slučaj da bi Vlada naredila da se radovi izvedu baš u Beču, biskup je zamolio Crkvinarstvo da se obrati na uprave Parobrodarskog društva i Željeznice radi cijene. Ali u tom slučaju trebala bi pomoć Vjerezakonske zaklade, jer Crkvinarstvo zbog velikih učinjenih troškova nije u stanju podmirivati ni svoje redovite troškove. S tim stajalištem Bulić je upoznao Kotarsko poglavarstvo u Splitu.¹⁵ Ponuda za prijevoz Željeznicom od parobroda

u Trstu do Matzleinsdorfa i Zumbuschovog atelijera te natrag iznosila je 123 krune, ali je komercijalna direkcija K. k. *Südban-Gesellschaft* u Beču obećala upravi katedrale u Splitu to napraviti besplatno.

U nastavku je došlo do pregovaranja između Biskupskog ordinarijata, Kotarskog poglavarstva u Splitu i konzervatora oko prijenosa vratnica u Beč. Crkva se u početku nije izjašnjavala pa je Bulić u rujnu 1903. morao požurivati. Biskup Filip Nakić ponovio je svoje ranije stajalište, da se popravak treba obaviti u Splitu ili da u Split dođu stručnjaci iz Beča. On se u vezi s tim već obratio Dalmatinskom namjesništvu u Zadru i Ministarstvu za bogoštovlje i nastavu. Biskup je smatrao da bi bilo ekonomičnije i priličnije da radove izvede akademski kipar Šimun Carrara i založio se da država što više novčano pritekne u pomoć.¹⁶ U lipnju 1903. Carrara je dao ponudu za restauraciju.¹⁷ Troškovnik je obuhvaćao potpuno novu izradu pet četvrtastih reljefa, popravak 23 reljefa novim dijelovima, popravak njihovih okvira, s mnogo novih dijelova i zakrpa, te čišćenje i polituru voskom. Ukupna vrijednost ponuđenih radova bila je 3990 kruna.¹⁸ Carrara je diplomirao kiparstvo i arhitekturu na *Accademia di belle arti* u Milanu. Živio je i radio u Splitu. Već tada je bio poznat. Uz ostale radove restaurirao je godine 1898. pokrov i dekoracije orgulja u dominikanskoj crkvi u Trogiru. Ali, po mišljenju Frane Bulića, pokazalo se da je majstor bio vičniji novim sitnijim radovima u drvu i bjelokosti, kao što su ukrasni predmeti, vaze i okviri, negoli popravcima starih umjetnina.¹⁹ Osim toga, cijena njegove ponude bila je visoka, pa se od te mogućnosti odustalo.

Biskupski ordinarijat obratio se 12. ožujka 1904. godine Dalmatinskom namjesništvu te izrazio suglasnost da se vratnice poprave u Beču o državnom trošku, a da se troškovi prijevoza pokriju iz Vjerozakonske zaklade. Kako nije bilo nikakvog odgovora, pitanje je dospješeno. S druge strane, Bulić je tražio izjašnjenje Ordinarijata.²⁰ Ministarstvo za bogoštovlje nije pristalo snositi troškove prijevoza. Obrazloženo je to time što su znatan dio troškova ponudila prijevozna poduzeća, pa preostali dio nije toliko velik te ga na sebe mogu preuzeti mjesni čimbenici ili se u krajnjem slučaju može pokriti prikupljanjem priloga. Nadalje, Ministarstvo se protivilo tome da se popravak izvede u Splitu, jer se u tom slučaju ne bi moglo računati ni na kakvu pripomoć od strane države. Na to se Crkvinarstvo obratilo Arheološkom muzeju, jer popravak jednog tako vrijednog spomenika može biti povjeren samo iskusnom stručnjaku.²¹

Bulić je 10. svibnja 1905. godine odgovorio da bi se za novac on zauzeo kod viših vlasti, ali je molio za što skoriji i konkretan odgovor, jer je za kratko vrijeme on trebao otputovati službeno u Beč. Naveo je da bi tako mogao urediti skori popravak u atelijeru profesora Zumbuscha, kamo su vratnice prema odluci Ministarstva trebale biti poslane. Odgovor nije dobio. Polovicom lipnja bio je u Beču i ondje se založio za skori popravak. Po povratku iz Beča ponovno je urgirao kod Biskupskog ordinarijata.²²

Napokon je Crkvinarstvo, službeni odbor građana koji se bavio pitanjima katedrale, kao neposredno zainteresiran, 24. rujna 1905. dostavilo Ordinarijatu svoj stav. U početku su i članovi Crkvinarstva bili prihvatili prijedlog popravka u Beču, ali su se predomislili. Nisu željeli biti odgovorni za moguće opasnosti prilikom prijevoza, a navodno ni građani ni Općinska uprava nisu željeli da se vratnice odnesu iz Splita. Pitanje se usložilo. Crkvinarstvo je potkrepljivalo svoj stav i činjenicom da je Središnje povjerenstvo za spomenike i neke lakše prenosive umjetnine ipak popravljalo na licu mjesta, po crkvama i samostanima u Dalmaciji. Dekan biskupije Ivan Devčić poslao je taj dopis idućeg dana Buliću, da se o tome izjasni.²³ Pitanje se i dalje otezalo. Bulić je u više navrata tražio rješenje. U svibnju 1906. godine opet se zbog arheoloških poslova pripremao za odlazak u Beč pa je molio da Biskupski ordinarijat odgovori na njegove dopise.²⁴ Crkvinarstvo katedrale i dalje se protivilo prenošenju vratnica, posebno njegov predsjednik Eduard vitez Bulat i blagajnik Luigi Matošić.

Dana 16. travnja 1907. održana je u sakristiji katedrale sjednica Crkvinarstva. Prisutni su bili Eduard Bulat, predsjednik, kanonik dr. Luigi Matošić, blagajnik, te članovi Gian-Domenico Illić, Josip Dvornik i novi član Dušan Manger, profesor na Višoj realci. Odsutan je bio kanonik župnik Luigi Ivanišević. Razmotreni su svi do tada prispjeli akti o obnovi vratnica. Članovi su se jednoglasno usprotivili prijenosu vratnica u Beč, zbog opasnosti u transportu. Čak se tvrdilo da je jedina svrha prijenosa vratnica njihovo izlaganje u Umjetničkoj palači.²⁵

Bulić je stalno požurivao rješenje, osobito zato što se do konca 1907. planiralo dovršenje radova na zvoniku, postavljanje novih velikih stuba pred ulazom u katedralu, zatim uklanjanje drvene skele oko zvonika i velike daščare na Plokati sv. Duje koja je služila za potrebe gradilišta. Općina je trebala ponovno popločati trg ispred crkve, koji je zadnji put bio uređen 1764.

godine. Tako bi bili dovršeni svi radovi i omogućen ulaz u stolnu crkvu. Stoga je trebalo ubrzati popravak vratnica, kako to ne bi smetalo otvorenju glavnih vrata crkve.²⁶ Biskupski ordinarijat i dalje se zalagao za svoje stavove pa je na zahtjev Namjesništva u Zadru uputio 25. travnja 1907. cijelu dokumentaciju, s molbom da se ona razmotri i u slučaju prihvaćanja prosljedi višim vlastima. S druge strane, Bulić je stalno ubrzavao rješenje. Učestalo je dopisivanje.²⁷

Dana 18. srpnja Bulić je u dva navrata razgovarao s kanonikom Moscovitom jer su biskupi Filip Nakić i Vinko Palunko bili odsutni. Dostavio mu je sve spise. Nakon što se Moscovita čuo s Bulatom odgovor je bio da će se vratnice poslati u Beč jedino ako se s tim složi Općinska uprava. Načelnik Mihaljević je obećao da će on iznijeti mišljenje kako nema opasnosti da vratnice na putu izgore. Ali ni to nije pomoglo da dođe do sporazuma. Ordinarijat nije želio dalje razmatrati to pitanje dok ne dobije odgovor Namjesništva na svoje upite, ali je Bulić i dalje inzistirao.²⁸

Bilo je u to vrijeme nekih koji su se zainteresirali za posao na vratnicama. Buliću se tako pismom javio kipar u drvu Vittorio de Marco iz Rijeke, koji je studij završio na Akademiji u Veneciji. Naveo je da njegove sposobnosti za slične radove mogu potvrditi osobe od povjerenja u Rijeci kod Općinskoga građevinskog ureda. Ponudio je da bi osobno došao na razgovor i poslije izveo radove na licu mjesta.²⁹ Napokon je Dalmatinsko namjesništvo 27. rujna 1907. izvijestilo Ordinarijat kako - s obzirom da je Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu još godine 1904. izričito izjavilo da bez prijenosa popravak ne može biti obavljen - daljnje razmatranje tog pitanja smatra suvišnim.³⁰

U toj situaciji konzervator je zamolio vlasti da se u Split pošalje stručnjak, kako bi se posao obavio na licu mjesta. To je prihvaćeno, pa je na prijedlog Središnjeg povjerenstva za umjetničke i povijesne spomenike Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu odobrilo da se vratnice poprave državnim dotacijom. Odredilo je da to učini profesor stručne škole za obradu drva u Chrudimu u Bohemiji (sadašnjoj Češkoj) Antonin Švimberský, specijalist za rad u drvu.³¹ Švimberský je bio dobar izbor, uživao je velik ugled kao stručnjak za drvorezbarstvo. Poznat je i po tome što je, nakon što je obavio radove u Splitu, 1915. napisao u praškim novinama članak o starom dijelu Splita, koji je na njega ostavio velik dojam.³²

Švimberský je trebao što prije doći u Split i najprije napraviti program radova i proračun. Stigao je prvih dana srpnja 1908. godine.³³ Pritom je bio

dužan držati se uputa Središnjeg povjerenstva u Beču. Vratnice se nisu smjele dopunjavati, jer se smatralo da će svako obnavljane narušiti izvorni izgled tako važnog spomenika. Trebalo je samo osigurati i učvrstiti one dijelove koji su se razdvojili te poduzeti mjere protiv šteta od crva na drvu. Važno je bilo pobrinuti se da donja oštećena polja vratnica ubuduće ne budu ugrožena spoticanjem brojnih posjetitelja crkve; kanilo se to izvesti oblogom od drva koja bi se mogla otvarati kako bi istraživači i ljubitelji umjetnosti mogli razgledavati vratnica.

Na osnovi tih odredba Švimberský je bio dužan program sastaviti u dogovoru s konzervatorom i Crkvinarstvom, a trošak odmah brzojavno javiti Središnjem povjerenstvu, s fotografijama i točnim opisom radova. Ako bi se iz toga razabralo da je namjera popravljача preradikalna, tad bi Povjerenstvo zaustavilo radove i od Ministarstva zatražilo odluku o daljnjem postupku. O tome je Kotarsko poglavarstvo Splita izvijestilo konzervatora Bulića. Osim toga, Namjesništvo je zatražilo da se Švimberskom isplati predujam za putne troškove od 400 kruna na račun redovitog paušalnog kredita za očuvanje i popravak spomenika za sve zemlje zastupljene u Carevinskom vijeću.³⁴

Tako je naposljetku nakon velikih pregovaranja nađeno kompromisno rješenje. Švimberský je došao u Split prvih dana srpnja 1908. godine. Vratnice su iznesene iz Krstionice, prislonjene uz njezin vanjski zid i fotografirane. Zatim su 23. srpnja 1908. prenesene u drvodjeljsku radionicu Karla Buja, gdje je Švimberský preuzeo nadzor nad popravkom.³⁵ Pretpostavljalo se da bi za dva mjeseca vratnice mogle biti vraćene na svoje mjesto.³⁶

Zbog nepredviđenih radova koji su se pojavili tijekom popravka restauracija je kasnila, pa je Bulić zamolio Ministarstvo za javne radove da odobri dopust Švimberskom za još jedan mjesec. To je prihvaćeno, pa je Bulić o tome izvijestio Ravnateljstvo Obrtne škole u Chrudimu. Radovi su trajali pet mjeseci, od srpnja do konca studenog.³⁷ Ukupni troškovi narasli su na 7000 kruna. Na desnoj strani stražnje strane vratnica postavljen je posvetni natpis. Kao posebno priznanje Središnje povjerenstvo za spomenike imenovalo je 28. svibnja 1909. godine Švimberskog svojim dopisnim članom.³⁸

Za obnovu vratnica posebno se zauzeo austrijski povjesničar umjetnosti, konzervator srednjovjekovnih spomenika i profesor na Bečkom sveučilištu dr. Max Dvořák, izradom smjernica za radove. On je kao glavni konzervator Središnjeg povjerenstva nekoliko godina dolazio na sjednice Povjerenstva Dioklecijanove palače u Split pa je dobro poznao stanje tamošnjih

spomenika. Bio je i na sjednicama 1907. i 1908. godine, kada su se rješavala pitanja vratnica, pa ih je tom prilikom i pregledao. O problemu je iznio svoje stručno mišljenje i izradio smjernice. O tom se međutim nije raspravljalo na sastancima Povjerenstva Dioklecijanove palače, premda se ono inače bavilo i takvim pitanjima. Sve se, preko konzervatora starina, određivalo neposredno sa Središnjim povjerenstvom u Beču, kao vrhovnom stručnom ustanovom za spomenike u cijeloj državi.³⁹ Postupak popravka i zaštite vratnica od daljnjeg propadanja bio je složen. Reljefi i ornamenti očišćeni su od ranijih premaza, impregnirani protiv crvotočine, izravnati i zapunjeni te premazani. Sve je trajalo do kraja studenog 1908. godine. Potom su vratnice vraćene na prvobitno mjesto uz vrata katedrale.⁴⁰

Velika prepreka za vraćanje vratnica bila je restauracija zvonika, koji se nalazi neposredno pred katedralom i kroz njegovo prizemlje se stubama s Peristila ulazilo u crkvu. Još godine 1890. prišlo se temeljitoj pregradnji zvonika. Ta građevina, koja je započeta još u XIII. stoljeću i dugo se zidala, također je potpuno propala, pa ju je trebalo hitno spašavati. Radovi su bili vrlo opsežni i složeni, a vodio ih je također Alois Hauser. Trebalo je urediti i čitav okolni prostor. Radovi su trajali 19 godina. U takvoj situaciji velikoga gradilišta nije se moglo misliti na vratnice. Napokon su 21. studenog 1908. godine drvene skele uklonjene sa zvonika, a počela se rušiti i ograda oko crkve pa se moglo vidjeti pročelje i glavni ulaz.⁴¹ Uređene vratnice su u dogovoru s crkvenim starješinama ponovno vraćene na mjesto 2. prosinca 1908. godine. Javnost je bila oduševljena njihovim izgledom.⁴² Taj je događaj uslijedio na dan završetka radova na zvoniku katedrale i u vrijeme kada se u čitavoj Monarhiji slavila 60. obljetnica vladanja cara Frane Josipa I. Svečanosti su prisustvovali predstavnici vlasti i velik broj građana.⁴³ Posebno priznanje iskazano je Švimberskom za poman i solidan rad, osobito stoga što je on osobno izveo neke dijelove.⁴⁴

Nakon obnove vratnica uprava Arheološkog muzeja u Splitu odlučila je napraviti više njihovih odljeva u gipsu.⁴⁵ Godine 1909. naručila je ponudu za taj posao kod kiparskog obrtnika i klesarskog majstora iz Splita Gaetana Voltolinija.⁴⁶ On je za izradu vratnica dostavio troškovnik, koji je obuhvatio njihov odljev, pakiranje u 10 sanduka i prijevoz, ukupno 770 kruna; iznos je poslije snizio na 750 kruna. Nakon toga Bulić je uputio opširno cirkularno pismo na nekoliko ustanova, nudeći im nabavu odljeva. Iznio je podatke o vratnicama i njihovoj obnovi te naveo tehničke podatke. Reljefi

su reproducirani dva po dva, podnožje u dva komada, okvir u pet dijelova. Čitave vratnice reproducirane su u 21 dijelu, a 48 jabučica na vrhovima polja izrađeno je pojedinačno. Cijena replike bila je 650 kruna, a pakiranje 120, što je ukupno iznosilo 750 kruna. Kao materijal je određen gips iz kamenoloma kod Ravenne. Uz pismo su priložene fotografije cijelih vratnica i dvaju reljefa kakvi su bili prije obnove, a navedena je i literatura u kojoj se o njima pisalo. Dopis je poslan 26. listopada 1909. godine u *K. k. Akademie der bildenden Künste Wien*, *Provinzialmuseum Trier*, *Kaiser-Friedrich-Museum Berlin*, *Kunst-Gewerbe-Museum Karlsruhe*, *K. k. oesterreichischen Museum für Kunst und Industrie Wien*, *Central-Gewerbe-Verein Düsseldorf*, *Germanisches Nationalmuseum Nürnberg* i *Königliches Kunstgewerbe-Museum Berlin*. Veći rezultati, međutim, nisu polučeni.⁴⁷

U isto vrijeme Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu ovlastilo je Središnje povjerenstvo u Beču da Namjesništvu doznači 1400 kruna za izradu i postavu *bussole*, tj. zaštitne ograde vratnica.⁴⁸ Nakon završene obnove vratnica Bulić je godine 1908. pohranio uklonjene originalne dijelove u Arheološkome muzeju, odakle su u novije vrijeme preneseni u Muzej grada Splita.⁴⁹

Pošto su obnovljene, vratnice su vraćene na izvorno mjesto, ali više se nisu upotrebljavale. Njihova krila prislonjena su na bočne strane vrata, a ispred na pročelju su napravljena nova. Ostaje otvoreno pitanje u kojoj je mjeri tada glavni portal prema unutrašnjosti u debljini zida izmijenjen nakon što mu je obnovljen vanjski dekorativni okvir. Vjerojatno je ponešto prilagođen za smještaj vratnica.

Nakon vraćanja na ulaz u katedralu vratnice je trebalo zaštititi od novih oštećenja. U tu svrhu zamišljena je ostakljena zaštitna ograda. Vicko Nakić, vlasnik tvornice namještaja u Splitu, ponudio se još 30. travnja 1897. da će je izraditi o vlastitu trošku. Potrebno je bilo pričekati da se prije sagradi veliko stubište pred ulazom radi pristupa u katedralu i završi obnova zvonika iznad njega. Ponuda je imala važnost od dvije godine. Nakić se obvezao da će radovi biti završeni u roku od šest mjeseci nakon što mu se preda nacrt. Posao je, kako je naveo, preuzeo iz vjerskih i rodoljubnih razloga i jer je imao vrsne majstore; no određeni je rok prošao, jer se točno nije moglo odrediti kada će popravak zvonika biti završen. Kada su se radovi na zvoniku počeli primicati kraju, a sukladno tome i postavljanje stubišta, a Ministarstvo odobrilo da se napravi ograda prema odobrenom nacrtu u iznosu od 1400 kruna, Bulić je

prvih dana 1903. godine molio Nakića da se izjasni je li još uvijek spreman učiniti obećanu uslugu. Kako uvjeti koje je postavio Nakić nisu ispunjeni, on je odustao.⁵⁰

I nakon obnove vratnica i njihova postavljanja na izvorno mjesto i dalje je prijetila opasnost od oštećivanja. Spominje se da u svečanim danima nastaje velika stiska svijeta pri izlasku iz crkve. Isto tako, na Plokati sv. Duje sjatilo bi se svakog dana mnogo razularene dječurlije, koja su skakala, vikala i lupala. To su čak činili i za trajanja obreda u crkvi. Sve je to ukazivalo na potrebu fizičke zaštite vratnica.⁵¹

Tek u svibnju 1910. postavljena je ograda vratnica.⁵² Načinjena je u drvodjeljskoj radionici Karla Buja. O radovima tog majstora danas se samo ponešto zna, osim da su bili vrsni, jer su ga suvremenici hvalili. Rođen je 1843. godine. Stanovao je u starom dijelu grada, u Marmontovoj ulici br. 13. Bio je oženjen Marijom rođenom Katalinić. Član je Zadruga građevnih i njima srodnih obrta. Preminuo je u Splitu 20. rujna 1925. u dubokoj starosti.⁵³ Na Manušu se koncem XIX. stoljeća spominje radionica drvodjelaca Buja i Bižjaka. Majstori su u Splitu izveli mnoge radove, i to na Kazalištu, dućanu Mije Buzančića, zlatara Josipa Vale i uredu Trgovačke komore, a napravili su i vrata na Općinskom domu. Radili su i u drugim mjestima Dalmacije, u Sinju, Imotskom, Pučišćima, Metkoviću, Visu, Starom Gradu na otoku Hvaru i Korčuli.⁵⁴

Buvinine vratnice izazivale su pozornost struke, šire javnosti i turista. *Mittheilungen*, glasilo Središnjeg povjerenstva za spomenike, redovito je donosilo vijesti vezane za popravke, osobito tijekom 1908. godine. Bulić je u glasilu Arheološkog muzeja u Splitu *Bullettino di archeologia e storia dalmata* redovito tijekom 1906., 1907. i 1908. godine izvještavao o vratnicama. Lokalne novine, splitsko *Naše Jedinstvo* i *Sloboda* te zadarska *Smotra dalmatinska*, donosile su povremeno napise o radovima ili prenosile vijesti iz stručnih publikacija.⁵⁵ Tako je godine 1931. u uglednoj reviji *Jugoslavija*, *Jugoslavenski turizam* objavljena fotografija vratnica, rad fotografa iz Splita Karla Stühlera, poznatog po snimkama povijesnih i umjetničkih spomenika.⁵⁶ Iste godine Savez za unaprjeđenje turizma pokrenuo je inicijativu za izradu otisaka Buvininih vratnica. Za taj posao angažirana je Umjetnička akademija u Zagrebu, koja je u Split poslala svojeg operatera. On je posebnom kartonskom smjesom uzimao otiske pojedinih dijelova kako bi poslije izradio odljeve za

muzeje. Početkom svibnja godine 1932. operater je ponovno došao kako bi nastavio s radom. U isto vrijeme dopremljena su i prva četiri reljefa odljeva, od kojih je svaki predstavljao jedno polje vratnica. Taj je rad potpuno uspio pa je odlučeno da se izrade kopije i drugih poznatijih umjetnina.⁵⁷

Konzervator Frane Bulić bio je glavni promicatelj uređenja Buvininih vratnica i u taj je pothvat ulagao velik napor. Pri tome se zauzimao da se posao izvede stručno, uz primjenu dostupne konzervatorske tehnologije. Osim što se za to zalagao usklađivao je i stajališta Biskupskog ordinarijata i Crkovenarstva katedrale, s jedne strane, te Ministarstva za bogoštovlje i nastavu, Središnjeg povjerenstva za istraživanje i očuvanje umjetničkih spomenika u Beču, Kotarskog poglavarstva u Splitu, s druge. U tome je našao potporu kod uglednih znanstvenika i sveučilišnih profesora u Beču. Stalno je o tome pisao, osobito u glasilu Arheološkog muzeja u Splitu *Bullettino di archeologia e storia dalmata*.

ZAKLJUČAK

Koliko je poznato, Buvinine vratnice prvi se put spominju u kodeksu Tome Arhiđakona *Historia Salonitana*.⁵⁸ Posebnu pozornost privukle su koncem XIX. stoljeća. Njihova umjetnička vrijednost izazvala je zanimanje brojnih stručnjaka u Europi. Spominju ih u to vrijeme u svojim djelima o Dalmaciji austrijski povjesničar umjetnosti Rudolf Eitelberger i engleski arhitekt Thomas Graham Jackson. Dr. Albert Ehrhard, profesor crkvene povijesti i kršćanske arheologije na Sveučilištu u Würzburgu u Njemačkoj, uspoređuje ih godine 1894. s vratnicama crkve sv. Sabine u Rimu.⁵⁹ Isto godine 1900. čini dr. G. Wiegard.⁶⁰ Uvrštena su među najznačajnija drvorezbarska ostvarenja u Hrvatskoj, posebno XII. i XIII. stoljeća. Njihov popravak početkom XX. stoljeća svjedoči o daljnjem zanimanju za to umjetničko djelo. Radovi godine 1908. su, za ondašnje stanje ubrzanog napretka znanstvene teorije i prakse konzervatorstva, izvedeni s velikim uspjehom, o čemu svjedoči i današnja očuvanost vratnica, nakon što je prošlo više od stoljeća od zadnje intervencije. Na način tehničke zaštite nema većih primjedba. Godine 1917. *Holzschneitzschule* u Warmbrunnu tražila je od konzervatora fotografiju vratnica za potrebe nastave, što ukazuje na tadašnju njihovu čuvenost.⁶¹ Na koncu, godine 1942. Ljubo Karaman posvećuje im prvi sustavni rad, uz analize i komparacije. Njegovo djelo i danas je ključno za rasprave o Buvininih vratnicama.⁶²

Tijekom vremena do naših su se dana radili odljevi vratnica. Radi se o 14 reljefa u gipsu, prilično oštećenih. Godine 2008. darovani su iz Arheološkog muzeja Muzeju grada Splita i nalaze se u posebnom spremištu.⁶³ Zatim je akademski kipar iz Arheološkog muzeja u Zgrebu Josip Fluksi godine 1996. izradio kopije četiriju reljefa s lijeve strane vratnica, koji se čuvaju u prostorijama Zaklade Karla Grenca u Splitu, a trenutno su postavljeni na izložbi na Peristilu u Splitu posvećenog 800. godini njihove izrade u organizaciji Splitsko-makarske nadbiskupije.⁶⁴

Radovi na proučavanju vratnica, njihove zaštite i prezentacije provode se i danas. U tu svrhu načinjen je tijekom 2014. i 2015. godine konzervatorsko-restauratorski projekt koji je u realizaciji. Provodi ga Hrvatski restauratorski zavod u Splitu. Uz ostalo, čisti se njihova površina i obavlja snimanje, a istražuje tehnika izrade i vrsta upotrijebljene drvene građe.⁶⁵

KRATICE

AKU	Arhiv konzervatorskog ureda, Split
BASD	Bullettino di archeologia e storia dalmata, Split
NJ	Naše Jedinstvo, Split
SD	Smotra dalmatinska, Zadar

BILJEŠKE

- ¹ Frane Bulić, Ljubo Karaman: *Palača cara Dioklecijana u Splitu*. Zagreb 1927., 202; Josip Dukić, Slavko Kovačić: *Otajstva Isusova života prikazana na drvenim vratnicama splitske katedrale*. Split 2014.
- ² Postoji mišljenje da su kamene ploče s reljefima iz XI. stoljeća koje čine krsni bazen u crkvi sv. Ivana upravo bile dio oltarne pregrade katedrale pa su tijekom XII. stoljeća odatle uklonjene. Tomislav Marasović *Dioklecijanova palača*. Beograd 1982. 116. To je i stajalište danskog arhitekta Ejnara Diggvea pa i Igora Fiskovića. Igor Fisković: *Prikaz vladara iz 11. st. u splitskoj krstionici*. Kulturna baština, Split 1997., sv. 28-29, 61 i 66.
- ³ Frane Bulić: *Palača cara Dioklecijana u Splitu*. Zagreb 1927., 192.
- ⁴ Goran Nikšić: *Svjetlo u katedrali sv. Duje u Splitu*. Kulturna baština, Split 1997., sv. 28-29, 39.
- ⁵ H. Decker: *Romaneesque art in Italy*. London 1958., sl. 57, 129, 189, 215, 236 i 260; Giuseppe Bellafiore: *Monreale duomo*. Bologna 1966., 400; Lionello Puppi: *Chiesa di San Zenoverona*. Bologna 1966., 482; Arturo Carlo Quintavalle: *Parma, duomo e battistero*. Bologna 1966., 120.
- ⁶ Piero Sanpaolesi: *Duomo e Battistero di Firenze*. Firenze 1966., sl. 27; Renato Roli: *Loreto, santuario della s. casa*. Bologna 1967., 147.

- ⁷ Dr. Johannes Wiegand: *Das altchristliche Hauptportal an der Kirche hl. Sabina*. Trier 1900., 142; Fr. J. J. Berthier: *L' église de sante-Sabine a Roma*. Roma 1910.; Frane Bulić: *La Porta maggiore del Duomo da Spalato*. BASD, Split 1907., sv. XXX, 160.
- ⁸ L. Jelić, F. Bulić, S. Rutar: *Vodja po Spljetu i Solinu*. Zadar 1894., 95. ; Frane Bulić: *Palača cara Dioklecijana u Splitu*. Zagreb 1927., 203.
- ⁹ Stanko Piplović: *Alois Hauser u Dalmaciji*. Split 2002., 21-25.
- ¹⁰ O Rieglu vidjeti u Stanko Piplović: *Austrijski istraživači Dioklecijanove palače u Splitu*. Godišnjak njemačke narodnosne zajednice, Osijek 1999. 40.
- ¹¹ *Mitteilungen*. Beč 1902. i 1908. treći svezak, III.
- ¹² *Č. k. Središnje povjereništvo za umjetn. i povjesn. spomenike*. SD, 11. VI. 1902. 2.
- ¹³ *Č. k. Središnje povjereništvo za umjetn. i povjesn. spomenik*. SD, 7. III. 1903. 2; Stanko Piplović: *Središnje povjerenstvo za spomenike u Beču i graditeljsko nasljeđe Dalmacije*. Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb 2004., br. 28, 28.
- ¹⁴ Još koncem XIX. stoljeća braća Rismondo iz Makarske držali su parobrodarsku prugu Trst – Metković, koja je dodirivala i Split. Sve do godine 1908. Društvo je jedno od većih koje je obavljalo obalni promet na području srednje Dalmacije. Mnogo je pridonijelo stvaranju velikoga parobrodarskog društva *Dalmatia. Navigazione a vapore fratelli Rismondo*. Narod, Split 17. IV. 1888., 4; *Naša parna plovidba*. NL, Split 2. I. 1908., 2; Oliver Fio: *Parobrodarstvo Dalmacije 1878. - 1918*. Zadar 1962., 36.
- ¹⁵ Dopis Biskupskog ordinarijata konzervatoru od 7. II. 1893., br. 22/1903.
- ¹⁶ Bulićev dopis Biskupskom ordinarijatu od 1. IX. 1903., AKU br. 51/1903. Dopis Ordinarijata konzervatoru Buliću od 12. IX. 1903., AKU br. 55/1903.
- ¹⁷ Šimun Carrara rođen je u Splitu 1864., gdje je i preminuo 1933. godine. Porijeklom je iz trogirsko-splitske obitelji. Otac mu Nikola bio je drvorezbar. U njegovoj drvodjeljskoj radionici dobio je prve pouke. Živio je u Splitu i Splitskoj na otoku Braču. Kao drvorezbar i ebanist pokazao je iznimno umijeće.
- ¹⁸ Carrarin troškovnik od 12. VI. 1903., AKU br. 55/1903.
- ¹⁹ Duško Kečkemet: *Splitski kipari prošlog stoljeća*. Slobodna Dalmacija, Split 10. III. 1951., 2.
- ²⁰ Dopis Crkvinarstva stolne crkve Arheološkom muzeju u Splitu od 19. kolovoza 1904., AKU br. 44/ 1904.
- ²¹ Dopis Namjesništva Biskupskom ordinarijatu u Splitu od 24. XII. 1904. ; Dopis Biskupskog ordinarijata od 2. II. 1905. AKU br. 1/1905.
- ²² Bulićevi dopisi Biskupskom ordinarijatu u Splitu od 10. V. i 6. IX. 1905., AKU br. 1/1905.
- ²³ Dopis predsjednika Crkvinarstva Bulata Ordinarijatu 24. IX. 1905. Dopis dekana biskupije konzervatoru od 25. IX. 1905., AKU br. 26/1906.
- ²⁴ Dopis konzervatora Bulića Biskupskom ordinarijatu od 17. svibnja 1906., AKU br. 26/1906.
- ²⁵ Zapisnik sjednice Crkvinarstva od 16. IV. 1907. Dopis generalnog vikara biskupa Vicencija Palunka od 25. IV. 1907., AKU br. 28/1907.
- ²⁶ Bulićev dopis Biskupskom ordinarijatu od 18. II. 1907., AKU br. 13/1907. i 22. VII. 1907., AKU br. 44/ 1907.
- ²⁷ Dopis Ordinarijata Namjesništvu od 25. IV. 1907. AKU br. 44/1907. Bulićev dopis Ordinarijatu od 22. VII. 1907. AKU br. 44/1907. Dopis Ordinarijata Buliću od 14. IX. 1907. AKU br. 60/1907.

- ²⁸ Dopis Ordinarijata konzervatoru od 14. IX. 1907. Bulićev dopis Ordinarijatu od 12. II. 1908.
- ²⁹ Dopis Buliću iz Rijeke od 5. IX. 1907., AKU br. 26/1907.
- ³⁰ Dopis biskupa konzervatoru od 14. IX. 1907., AKU br. 60/1907. Dopis biskupa Filipa Nakića konzervatoru od 13. II. 1908., AKU br. 17/1908.
- ³¹ Antonin Švimberský (Votice, Srednja češka visoravan, 3. VI. 1863. - Chrudim, 12. II. 1945.) kipar i drvorezbar. Diplomirao je na Odjelu za kiparstvo u Školi primijenjenih umjetnosti Muzeja u Beču. Nakon toga bio je na studijskim putovanjima po Europi. Posjetio je Italiju, Austriju, Francusku i Njemačku proučavajući rezbarije i restauracije. Godine 1898. imenovan je profesorom Strukovne škole za obradu drva u Chrudimu. Početkom XX. stoljeća pridružio se Središnjem kazalištu lutaka u Chrudimu i bavio se izradom lutaka. Pisao je članke u stručnim časopisima. U kapucinskom samostanu u Chrudimu radio je na obnovi barokne propovjedaonice i glavnog oltara. Obnovio je gotičke statue u zgradi regionalnog suda. Bio je dopisni član Središnjeg povjerenstva za spomenike u Beču za područje Češke. *Personalstand*. Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der kunst-und historischen Denkmale, Wien 1910., dritte Folge, XVIII.
- ³² Antonin Švimberský: *Ze starého Spljetu v Dalmacii*. Češky svět, Praha 31. XI. 1915.
- ³³ *Monumentalna vrata Stolne crkve*. Dan, 9. VII. 1908., 3.
- ³⁴ Dopis Kotarskog poglavarstva Buliću, AKU br. 38/1908.
- ³⁵ Tih godina spominju se u Splitu dva drvodjelca s prezimenom Buj, Juraj i Karlo. *Il nuovo Schiesone Spalatino*. Split 1908., 73 i Split 1910., 111.
- ³⁶ *Monumentalna vrata*. NJ, 25. VII. 1908., 2.
- ³⁷ Bulićev dopis Ravnateljstvu Obrtničke škole u Chrudimu od 14. X. 1908., AKU br. 53/1908.
- ³⁸ *Personalien*. Mitteilungen, Wien 1909., no. 5, dritte Folge.
- ³⁹ Max Dvořák: *Die Restauration des Bwinatores am Dome in Spalato*. Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der kunst-und historischen Denkmale, Wien 1908., dritte Folge, 347-353. Protokoli treće i četvrte sjednice Povjerenstva Dioklecijanove palače u Splitu od 27. IX. 1907. i 25. IV. 1908. godine.
- ⁴⁰ Franko Čorić, Zlatko Jurić: *Obnova Buvininih vratnica 1908. godine*. Portal, Zagreb 1910., br. 1, 77-78.
- ⁴¹ *Zadnja greda*. NJ, 21. XI. 1908., 2; *Katedrala*. NJ, 28. XI. 1908., 2.; *Katedrala i zvonik u Splitu*. NL, 7. XII. 1908., 3.
- ⁴² *Vrata katedrale*. NJ, 1. XII. 1908., 2; *Katedrala i zvonik u Splitu*. NL, 7. XII. 1908., 3.
- ⁴³ *Ristauro del Campanile del Duomo di Spalato*. SD, 4. III. 1908., 2; *Trg sv. Duje*. Dan, Split 3. XII. 1908., 3.
- ⁴⁴ *Č. k. Središnje povjereništvo za umjet. i povjesn. spomenike*. SD, 11. VI. 1902., 2. i 7. III. 1903., 2; *O vratima katedrale*. NJ, 8. VIII. 1907. 2. - Frane Bulić: *Ristauro e collocamento al posto delle porte del Duomo di Spalato del Maestro Andrea Buvina*. BASD, 1908. 170 i 171.; *Restauro e collocamento al posto delle porte del Duomo di Spalato del Maestro Andrea Buvina*. SD, 10. XI. 1909., 3.
- ⁴⁵ Frane Bulić: *Ristauro e collocamento al posto delle porte del Duomo di Spalato del Maestro Andrea Buvina*. BASD, 1908., 170 i 171; *Restauro e collocamento al posto delle porte del Duomo di Spalato del Maestro Andrea Buvina*. SD, 10. XI. 1909., 3.

- ⁴⁶ Kipar Voltolini stanovao je u Ulici kraj sv. Ivana br. 5 u starom dijelu Splita. Bio je član Zadruga građevnih i srodnih obrta. Preminuo je 1. I. 1930. u Splitu. *Preminuo je*. ND, 2. I. 1930., 2-3.
- ⁴⁷ Buličev dopis od 26. listopada 1909., Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu br. 150/ 1909.
- ⁴⁸ Dopis Kotarskog poglavarstva u Splitu konzervatoru Buliću od 16. X. 1908., AKU br. 78/1908.
- ⁴⁹ Vjekoslava Sokol: *Zbirka namještaja u Muzeju grada Splita*. Split 2009., 8-9.
- ⁵⁰ Protokol sa sastanka o izradi *bussole* 30. IV. 1897. kojemu je prisustvovao konzervator Frane Bulić i Vicko Nakić., AKU br. 32/ 1897.; Buličev dopis Nakiću od 25. I. 1903., AKU br. 3/1903; Nakićev dopis od 16. II. 1903. Buliću., AKU br. 24/1903.
- ⁵¹ *U našoj katedrali*. NJ, 5. I. 1909., 2; *Djeca*. NJ, 21. I. 1909., 1.
- ⁵² *La Bussola della Porta Maggiore del Duomo di Spalato*. BASD, 1910., sv. XXXIII. 150.
- ⁵³ *Karlo Buj*. Jadranska Pošta, Split 21. 9. 1925., 3; Osmrtnice. ND, 21. IX. 1925., 3.
- ⁵⁴ *Valjani domaći majstori*. Pučki list, Split 3. V. 1894., 71.
- ⁵⁵ *Dalmatien*. Mittheilungen. Wien 1902., 168, 1908. 49 i 206, 1902.; *Restauro e collocamento al posto delle porte del Duomo di Spalato del Mastro Andrea Buvina*. SD, 10. XI 1909., 3.
- ⁵⁶ Dr. Hermann R. Leber: *Dalmatinische Kathedralen*. Jugoslavenski turizam, Split, lipanj 1931., 74. Stühler je bio najrenomiraniji splitski fotograf između dvaju svjetskih ratova. Rođen je u Caracalu u Rumunjskoj 1886., a preminuo u Splitu 1954. Od godine 1921. imao je fotografsku radnju u Splitu. U više je navrata snimio Buvinine vratnice. Duško Kečkemet: *Fotografija u Splitu 1859. - 1990*. Split 2004., 103.
- ⁵⁷ *Otisci vrata stolne crkve*. Novo doba, 7. V. 1932., 5.
- ⁵⁸ Frane Bulić: *Osservazione sull' anno dei battenti della Porta maggiore del Duomo di Spalato*. BASD, Split 1912., god. XXXV, 72-77.
- ⁵⁹ Albert Ehrhard: *Die Altchristliche Prachtthüre von S. Sabina in Rom und die Domthüre von Spalato*. Ephemeris spatensis, Jadera 1894., 1-14.
- ⁶⁰ Rudolf Eitelberger von Edelberg: *Kunstdenkmale Dalmatiens in Arbe, Zara, Nona, Sebenico, Trau, Spalato und Ragusa*. Wien 1861., 178-181; T. G. Jackson: *Dalmazia, The Quarnero and Istria wih Cettigne*. Oxford 1887., Vol. II, 47.
- ⁶¹ Dopis Pokrajinskom konservatorijalnom uredu za Dalmaciju Split iz Warmbrunna od 19. srpnja 1917., AKU br. 68/1917.
- ⁶² Ljubo Karaman: *Buvinove vratnice i drveni kor splitske katedrale*. Rad HAZU, Zagreb 1942., br. 275.
- ⁶³ Ugovor o darovanju od 19. prosinca 2008.
- ⁶⁴ Radoslav Bužančić: *Vratnice splitske katedrale 1214. - 2014. per magistrum Andream Buvinam pinctorem de Spalato*. Katalog izložbe otvorene 23. travnja 2014. u palači Skočibučić - Lukaris na Peristilu u Splitu.
- ⁶⁵ Žana Matulić Bilač: *Drvene romaničke vratnice splitske katedrale, konzervatorsko - restauratorski projekt 2014./15*. Vratnice Andrije Buvine u splitskoj katedrali 1214. - 2014. Split 2014., 42.

RESTORATION OF MASTER BUVINA'S DOOR OF THE SPLIT CATHEDRAL

Summary

The monumental Romanesque door, carved by Master Andrija Buvina in the early 13th century, closed the main entrance into the Split Cathedral – the former Diocletian's mausoleum. The door was created in the era of the rise of Dalmatian art. However, the door was severely damaged in the course of time. In 1881, it was removed and stored in the baptistery of St John. Since the inside of the baptistery was damp and poorly aired, the door suffered more damage.

Extensive reconstruction works were conducted on the church interior in the period 1880 - 1885. The derelict pieces of Roman decorations would detach from the ceiling and fall on the ground, thus endangering worshippers who participated in the Holy Mass. The reconstruction works, conducted under the supervision of architect Alois Hauser, included renovation of damaged capitals and cornices. Due to these extensive works, the door had to be removed from the reconstruction site. The door was not repositioned in the frame after the works had been finished, because, due to the damage, they were in need for complete restoration as well. The restoration was planned for several years due to the lack of financial resources and initial disagreement about the work location. Frane Bulić supported the idea of restoration and, in 1889, presented the idea to the Ministry of Public Worship and Education in Vienna. Initial works included restoration of biblical reliefs.

Max Dvořák, the chief conservator of the Central Commission and art historian, developed guidelines for restoration. He attended the meetings of the Commission for Diocletian's Palace for several years and was quite familiar with the critical condition of the historical monuments in Split.

The Ministry of Public Worship and Education authorised the restoration of the door and decided that it had to be transported to Vienna, so that the experts could inspect the damage and decide on the restoration procedures. The Ministry representative, professor Kaspar Zumbusch reported on the conclusions at the meeting that followed shortly. In 1903, the Ministry agreed to provide financial assistance for the restoration works. The Bishop's Ordinariate provided assistance for transportation costs and the placement of the wooden bussola and the glass designed by Emil Förster. The members of the Central Commission were informed about these decisions at the fourth meeting of the Second Department that was chaired by Förster. The meeting was held on 6th February, 1903.

Both Cathedral Operarius and Bishop's Ordinariate, however, feared that the door might have been damaged during such a long journey, which resulted in a long series of negotiations.

A compromise decision was finally reached. A restoration expert would be sent to Split to supervise the execution of restoration works. The teacher at the Wood Processing School in Chrudim, Bohemia, Anton Švimberský, was engaged to do the job. The restoration was conducted and finished in 1908, after five months of hard work .

The Romanesque door was given much attention by both the professionals in the field of restoration and the general public. *Mittheilungen* – the official newsletter of the Central Commission – featured regular news on the progress of the restoration works in 1908. Throughout 1906, 1907 and 1908, Bulić published his series of articles on the restoration

in the official newsletter of the Split Archaeological Museum, the so-called *Bullettino di archeologia e storia dalmata*. Some local newspapers would occasionally publish both the reports on the progress of the restoration works and papers from professional and scientific journals. In 1931, the magazine *Jugoslavija*, *Jugoslavenski turizam* published a photograph by Karl Stühler, who was best known for his photographs of historical monuments and works of art. In the same year, the Association for the Promotion of Tourism initiated the making of plaster casts of Buvina's door. Finally, Dr Ljubo Karaman wrote the first scientific paper about the Romanesque door of the Split Cathedral in 1942.

Slika 1. Andrija Buvina, detalj vratnica splitske katedrale s početka XIII. stoljeća